

ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ТА ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ОСОБИСТІСНО ЗОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ ДО НАВЧАННЯ

Стаття присвячена вивченню інтелектуальних здібностей та формуванню емоційної культури молодших школярів в умовах особистісно орієнтованого підходу до навчання. Розглядаються мотиваційні аспекти у сукупності інтересів особистості в умовах забезпечення якісно нового процесу навчання.

Ключові слова: розвиток інтелекту, розвиток особистості, емоційність процесу навчання, емоційна підготовка учнів.

Статья посвящена изучению интеллектуальных способностей и формированию эмоциональной культуры младших школьников в условиях личностно ориентированного подхода к обучению. Рассматриваются мотивационные аспекты в совокупности интересов личности в условиях качественно нового процесса обучения.

Ключевые слова: развитие интеллекта, развитие личности, эмоциональность процесса обучения, эмоциональная подготовка учеников.

The article is devoted to the studying of intellectual abilities and the forming of younger pupil's emotional culture under conditions of oriented approach to education. Motivational aspects combined with the person's interests during high-grade new process of teaching are illuminated in the article.

Key words: development of intellect, development of a person, emotionality of the process of teaching, pupil's emotional preparation.

Для будь-якої розвиненої нації одне з кращих багатств – це талановита людина. У Конституції України визначена мета сучасної школи – всебічний розвиток особистості дитини. Учень – це креативна особистість з високим рівнем культури й духовності, спроможна самостійно приймати рішення, робити свій вибір, гнучко реагувати на зміни обставин, бути внутрішньо вільною, здатною цінувати й поважати себе.

У державній національній програмі «Освіта. XXI століття» зазначено, що головною метою виховання молоді є набуття соціального досвіду, формування високоосвіченого громадянина.

Мета статті. Вивчити інтелектуальні здібності та розглянути шляхи формування емоційної культури молодших школярів в умовах особистісно орієнтованого підходу до навчання.

Сьогодні актуальною є проблема пошуку засобів розвитку розумових здібностей, пов'язаних із творчою діяльністю молодших школярів, як у колективній, так і в індивідуальній формі навчання. Обрана проблема зумовлена сучасними тенденціями розвитку суспільства, які привели до необхідності виховання та становлення гармонійно розвиненої особистості, готової до креативної форми мислення в різних сферах життя.

Вивчивши передовий педагогічний досвід учених і психологів Я. Коменського, Д. Локка, С. Русової, В. Сухомлинського, Г. Костюка, Г. Бакуліної, О. Савченко, Т. Давиденко, Л. Занкової, І. Котової, В. Толстих, П. Якобсона та інших, у працях яких зопоміжжено увагу на пошуку засобів, шляхів формування інтелектуально-чуттєвої особистості, здатної впливати на перетворення суспільства.

Правильно, грамотно будуючи відносини з учнями, педагог має раціонально розподіляти навчальну діяльність. На жаль, уся система освіти спрямована на здобуття теоретичних знань і зовсім ігнорує емоційний розвиток людини [4, с. 8].

Молодший шкільний вік – початок шкільного життя. У цей період дитина набуває внутрішньої позиції школяра, навчальної мотивації. Навчальна діяльність стає для неї провідною. Від її результативності безпосередньо залежить розвиток особистості дитини. Учителю варто вміти підтримувати здоровий емоційний стан дитини, який допоможе знайти правильні шляхи для потрібного впливу на учня.

Прихід дитини до школи вимагає надзвичайної перебудови психіки дитини, «щасливе» і безтурботне дитинство закінчилося з приходом до школи, починається період тяжкої розумової праці. Тому школа відіграє величезну роль у розвитку розумових та емоційних дій дитини.

Становлення і розвиток особистості молодшого школяра зумовлюється якісно новою соціальною ситуацією розвитку. Зміна становища підлітка у суспільстві, підвищення вимог до нього, зміна характеру та ускладнення навчальної діяльності, зростання ролі участі школяра в різних видах групової діяльності та інші чинники зумовлюють цілий ряд специфічних особливостей у розвитку дитини. Тому однією з важливих умов в організації роботи з учнями цього віку по вихованню емоційної культури є врахування суперечливого характеру психічного та особистісного розвитку [7, с. 53].

У зв'язку з цим педагог повинен створювати сприятливу емоційну атмосферу для розвитку особистості молодшого школяра. Кожен з нас має певні уявлення про себе, про власний образ, однак, у багатьох випадках у процесі порівняння з іншими, ми підсвідомо підкреслюємо власні вади і приховуємо недоліки, чим тільки відкладаємо свідоме вирішення власних проблем. Подібно до того, як лікар має можливість допомогти хворому, лише встановивши діагноз хвороби, дитина може правильно зорієнтуватися на

життєвому шляху за умови відвертої самооцінки та усвідомлення своїх реальних потреб. Мета самопізнання полягає спочатку у виявленні власного «я» без прикрас чи надуманих недоліків, що, звичайно, під силу не кожному. У народних казках перед цим іспитом герой проходив випробовування водою (внутрішня чистота, творча спроможність), вогнем (вогнь серця, любові, духу) та мідними трубами (ораторське мистецтво, вміння упорядковано передати знання, досвід). У процесі самопізнання дитина все глибше освоює таємниці свого внутрішнього світу, спостерігаючи, немовби свідок, за власними вчинками, словами, виявами емоцій та якістю (спрямованістю) думок. При цьому пробуджується природне бажання стати кращим і цим зробити внесок у покращення світу. Цінності і прагнення дитини, яка займається самопізнанням, можуть суттєво відрізнитися від загальноприйнятих, бо одного разу доторкнувшись до скарбів внутрішнього світу, вона навряд чи проміняє їх на суто матеріальні, зовнішні блага [6, с. 38].

На думку Г. Сковороди, шлях пізнання – через індивідуально-оригінальне до загального, де люди переживають власну спорідненість. Для знаходження щастя, премудрості необхідно пізнати, знайти самого себе, свою посаду Дитини у Бутті: «безодня душі осягає безодню вищого існування». Розширення свідомості, яке відбувається у процесі самопізнання, дозволяє людині свідомо переживати цю духовну безодню. Таким чином, самопізнання допомагає виявленню власних духовних потреб і в той же час актуалізує необхідність подальшого розвитку особистості.

У наш час суспільство змінюється доволі швидко. Важко прогнозувати навіть найближче майбутнє. Отож, неможливо передбачити, які знання можуть знадобитися дитині, а які – ні в її позашкільному житті. Найнеобхіднішим є вміння аналізувати ситуацію, планувати, оцінювати наслідки, вміння думати, здобувати і переосмислювати інформацію. Тому на зламі століть навчально-виховний процес має зміцнювати інтерес дитини до пізнання, відкриття нового, забезпечувати міцність і надійність засвоєваних знань і водночас сприяти становленню в учнів продуктивного характеру їхньої особистості, тобто осмисленого і творчого перетворювального ставлення до свого індивідуального і суспільного життя. Формування особистості молодшого школяра – це творча, багатогранна діяльність, що передбачає не тільки глибокі знання, а й виховання емоційної культури, яка б дозволила дитині сприймати навколишній світ в усьому його духовному й матеріальному багатстві, формувати поважне ставлення до людей, до моральних цінностей суспільства, нетерпимість до зла, готовність боротися за перемогу добра [1, с. 43].

Найбільше і найголовніше значення в процесі формування молодшого школяра має вчитель. Найперше завдання, яке постає перед учителем, – це озброїти особистість знаннями, уміннями і навичками. При цьому вчитель повинен використовувати в навчанні наочність, теоретичне закріплювати практичним. Вихідним для вчителя має бути прагнення добитися, щоб усі учні у процесі навчання неодноразово переживали почуття справжнього успіху, оскільки в періоди великого емоційного піднесення думка дитини стає особливо ясною, а запам'ятовування відбувається найінтенсивніше. Емоційна насиченість процесу навчання, особливо сприймання навколишнього світу, – це вимога, що висувається законами розвитку дитячого мислення [6, с. 145].

Важливе місце у формуванні особистості молодшого школяра належить поняттю «совість». Совість є головним у свідомості учня. Совість є причиною, а водночас і наслідками тієї «внутрішньої роботи духу», що породжує почуття провини, сорому. Ці почуття є показником сформованості відповідальності за свою поведінку, вчинки – за всі наслідки того, що і як учень робить.

Совість і почуття сорому – це своєрідні гарантії відповідальності та обов'язку, вони спонукають дитину до самоконтролю. Ось чому одне з найважливіших і найскладніших завдань учителя – допомогти дитині розвинути внутрішнє бачення, так би мовити, себебачення. Треба вчити дитину критично оцінювати свою поведінку з урахуванням можливих недоліків для себе й інших людей. У книзі «Як виховати справжню людину» В. Сухомлинський писав: «Не завдай своїми вчинками, поведінкою болю, кривди, турботи іншим людям. Умій підтримати, допомогти, підбадьорити людину, у якої горе. Не будь байдужим».

На кожному етапі уроку не викладається готова інформація, а надається можливість учням першими формувати поняття, правила, завдання до вправ, поставити питання; створюється доброзичлива атмосфера партнерства й співробітництва, поваги до своїх юних співрозмовників. На уроках учитель сполучає розумну вимогливість і строгість із глибоким терпінням і повагою до особистості кожної дитини, її думки, точки зору.

Педагог, який розглядає процес виховання як творчу діяльність, допомагає учням розвивати здатність діяти доцільно, мислити раціонально; уміло визначає коло реальних навчальних можливостей учня, його найближчу зону розвитку, дає шанс на просування в інтелектуальному розвитку. У своїй роботі вчитель має вміло використовувати різні емоційні ситуації щодо стимулювання навчання. Кожне, навіть незначне досягнення, викликає приплив позитивних емоцій і почуттів, зміцнює впевненість учня у своїй силі, підвищує рівень його інтелектуальних здібностей [3, с. 268].

Вирішення тільки типових завдань збіднює особистість дитини, оскільки у цьому випадку самооцінка учнів й оцінка їхніх здібностей викладачем залежать, головним чином, від старанності й ретельності, не враховується ряд інтелектуальних індивідуальних якостей, таких, як кмітливість, здатність до творчого пошуку, логічного аналізу й синтезу.

Постійно вивчаючи й аналізуючи стан проблеми, учитель має застосовувати у своїй роботі систему творчих завдань, орієнтованих на розвиток креативних здібностей молодших школярів. На початковому етапі роботи із класом педагог вивчає навчальну мотивацію учнів та їхнє ставлення до предметів, що дозволяє виявити пріоритети навчальних інтересів, урахувати емоційний стан дитини, скорегувати свою професійну діяльність.

Умовою виховання емоційної культури підлітків є організація духовної діяльності. Працюючи з

дітьми, учитель створює умови для розвитку інтелектуально-творчої особистості; формує у дітей уміння аналізувати, міркувати, висловлювати й відстоювати свою думку, виховує правильні емоції, формує внутрішній світ підлітка [5, с. 33].

Учитель, який говорить учням, що треба бути добрими, чесними, совісними, а сам не виконує цього, не може виховати особистісних властивостей і якостей дитини. Тому що дитина, саме в цьому віці, «обожнює» свого вчителя, завжди бере з нього приклад. Приклад учителя є однією з головних ланок виховання особистості учня в початковій школі, особиста позиція вчителя полягає в людяності, ставленні не лише до вихованців, а й до самого себе, як до особистості.

Все, що відбувається в школі, повинне мати глибокий моральний зміст.

Учитель має прагнути, щоб школа стала улюбленим місцем дитини, де вона не тільки вчиться, а й живе повноцінним духовним життям. Отже, становлення гармонійно розвиненої особистості – процес довготривалий і складний. У ньому неабияку роль відіграє інтелектуально-емоційний рівень розвитку особистості, її загальна культура. На сучасну початкову школу покладено велику відповідальність за дотримання в навчально-виховному процесі соціально-педагогічних умов, що сприяють інтелектуальному розвитку і забезпечують формування емоційної культури наступних поколінь.

Література

1. Бех І. Д. Емоції в процесі морального виховання молоді / І. Д. Бех // Початкова школа. – 1996. – № 10. – С. 40–43.
2. Лучина Т. Организация работы по формированию эмоциональной культуры подростков / Т. Лучина // Воспитание школьников. – 2005. – № 1. – С. 32–34.
3. Онопко Т. О. Розвиток інтелектуально-творчих здібностей молодших школярів в умовах особистісно орієнтованого підходу до навчання / Тетяна Олексіївна Онопко // Сузір'я педагогічних талантів Донеччини. – Донецьк: Витоки, 2008. – С. 268–269.
4. Павленко Т. Емоційний розвиток дітей / Т. Павленко // Психолог. – 2002. – № 41. – С. 8–9.
5. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи: [підручн. для студ.]. – К. : Генеза, 1999. – 275 с.
6. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 т.– К. : Радянська школа, 1976. –Т. 3. – 246 с.
7. Турська О. В. Соціально-педагогічні умови виховання емоційної культури підлітків / О. В.Турська // Практична психологія та соціальна робота. – 2007. – № 5. – С. 52–55.